

Könyvtáros szakmai sztereotípiák és azok PR-vonatkozásai

Napjainkban a könyvtáraknak is egyre fontosabb feladatukká válik a tudatos PR munka ahhoz, hogy megállják helyüket a versenytársak között, s olyan képet alakítsanak ki magukról, amely majd újra és újra bevonzza a meglévő és potenciális felhasználókat. De mi a helyzet a könyvtárosokkal? Lényeges-e a pozitív könyvtárosi imázs?

A legtöbb hivatáshoz hasonlóan a könyvtárosságot is körülleglik az általánosítások, a sztereotípiák, amelyek hol pozitív, hol pedig meglehetősen negatív képet sugallnak az adott szakma képviselőiről. Mivel általánosításokról van szó, ezek természetesen nem festenek pontos, *valódi* képet, ugyanakkor *jelentősen befolyásolják az „átlagember” véleményét, esetünkben a könyvtárosokról.* Úgy gondolom, a 21. században eljött az ideje annak, hogy a könyvtárak is elkezdjék használni a PR nyújtotta eszközöket, és olyan imázst igyekezzenek kialakítani magukról és *dolgozóikról*, amely hosszabb távon a szervezet érdekeit szolgálja.

Mielőtt azonban mindezekről szót ejtenénk, vizsgáljuk meg röviden, mit is értünk sztereotípiák alatt.

Definíció

Mindennapi életünket jelentős mértékben meghatározzák az előítéletek, noha ez valószínűleg már fel sem tűnik számunkra. Bármelyik pszichológiával kapcsolatos művet nyitjuk is ki, abban egészen bizonyosak lehetünk, hogy megtaláljuk az alábbi információt: *az előítélet lehet pozitív és negatív.* Pozitív előítéletről beszélhetünk, ha kedvező tulajdonságokkal ruházunk fel egy adott személyt vagy csoportot, például ha azt mondjuk, hogy az olaszok jól főznek. Ugyanígy pedig negatív előítélet lehet, ha azt mondjuk, hogy egy adott népcsoport tagjai egytől egyig tisztességtelenek.

A sztereotipizálás során „a csoportba tartozó bármely egyénnek hasonló jellemvonásokat tulajdonítunk attól függetlenül, hogy a valóságban mennyire különböznek a csoport tagjai egymástól.” [1] Ezeknek a jellemvonásoknak a forrása lehet bármilyen, a tömegkommunikációs eszközökön keresztül sugárzott filmekről és híradásokról kezdve egészen a pletykákig.

A sztereotípiák ugyanakkor nem minden esetben rossz, elkerülendő dolgok, hiszen a gyermekkor, a szocializálódás során fontos szerepet játszanak: segítenek csoportba sorolni az embereket, s így támpontot adhatnak a felnövekvő generációnak a világban való eligazodásra. Egy bizonyos életkor után azonban képesnek kell lennünk arra, hogy *a saját tapasztalataink alapján* és ne a megtanult módon ítéljünk meg másokat, illetve más embercsoportokat. De vigyázzunk: a pozitív sztereotípiák is járhatnak negatív hatásokkal. Gondoljunk csak el, mit érezhet az a brazil fiú, aki gyűlöli a focit, származása okán mégis elvárják tőle, hogy (jó) focista legyen?

Aronson szerint a teljes mértékben negatív sztereotipizálás általában pusztán önigazolásra szolgál, tehát arra, hogy saját kegyetlenségünkre találjunk valamiféle „racionális” magyarázatot. Mindez persze ördögi kört teremt: ha azt gondoljuk a társadalom egy rétegéről, hogy nem jár nekik alanyi jogon a megfelelő szintű oktatás, mert úgysem elég értelmesek a tanuláshoz, ezt megvonva tőlük, *valóban* előidézhetjük azt, amiről beszéltünk. Aronson ezt nevezi „önmagát beteljesítő jóslatnak”.

A helyzet az – és ez a PR miatt is fontos szempont –, hogy éppen azért, mert a sztereotípiák már a gyermekkorban kialakulnak, nagyon nehéz megváltoztatni őket, a folyamat hosszú időbe telik. Természetesen van lehetőség az újratanulásra, de az csak folyamatos munka árán érhető el, akár különböző csoportok tartós együttműködése által. [2]

Könyvtáros sztereotípiák – a kezdetek

„Egy időben a könyvtár olyan volt, mint egy múzeum, s a könyvtáros csak lézengett a dohos könyvek között, a látogatók pedig kíváncsi szemekkel

néztek az ősi kötetekre és kéziratokra. Napjainkban azonban a könyvtár iskola, a könyvtáros pedig tanár, a szó legteljesebb értelmében, és a látogató egy olvasó a könyvek között, akár egy munkásember a szerszámai között.” Így írt *Melvil Dewey* a *Library Journal* 1876-os első számában. Ekkoriban a könyvtárosság még korántsem volt annyira elnöiesedett foglalkozás, mint amilyenné a későbbiekben vált, mert a 19. században és az előtt a nők egyetemi oktatása, sőt mi több, foglalkoztatása a házimunkán és a gyermeknevelésen kívül ritka volt, mint a fehér holló.

Érdekes tehát belegondolni, hogy a szakmánkkal kapcsolatos sztereotípiák még a 20. század elején is főleg a férfi könyvtárosokról szóltak, s a nők előtt még nagyon hosszú út állt, mielőtt meghódították maguknak ezt, az akkoriban férfiak uralta szakterületet. 2012-ben íródott szakdolgozatom bővebben is foglalkozik a témával, melyet itt, helyhiány miatt, sajnos nem fejthetek ki részletesebben.

Nők a könyvtárban

Ahogy azt a későbbiekben is láthatjuk majd, a női könyvtárosokkal szemben rendkívül sok sztereotípiát él a közvélekedésben. Talán semmi nem foglalja össze sokkal jobban a velük kapcsolatos előítéleteket, mint *Norman D. Stevens* cikkének alábbi részlete, ami tulajdonképpen nem más, mint egy elképzelt könyvtári fejlődéstörténet, amelynek végén meghal a világ utolsó könyvtárosa is.

„Ott feküdt előtte annak a sztereotipikus könyvtárosnak a kiköpött mása, akiről beszédében szólt. Egy kövérkés, kerekarcú, idősödő asszony teste volt, ősz haja szoroson kontyba fogva, melyből egy sárga ceruza állt ki. Szemüvege még mindig homlokán pihent; csuklóján több befőttes gumit viselt (biztos jele, Amy tudta, egy régimódi feldolgozó, aki hozzászokott, hogy a katalóguscédulakötegekről a csuklójára húzza a gumiszalagokat, amikor a cédulakatalógussal dolgozott); és lábán egy pár kényelmes, sokat hordott teniszcipő volt. Fehér blúzt, kék gyapjúszvettert és kockás szoknyát viselt.” [3]

Férfiak a könyvtárban

Azt hiszem, napjainkban sokkal kevesebb sztereotípiát él a férfi könyvtárosokkal szemben, habár a fentebbi adatok ismeretében ez nem is meglepő. Az „erősebb nemmel” kapcsolatos általánosítások közé tartozik, hogy aki férfi, és könyvtáros lesz, az valószínűleg nőies és/vagy homoszexuális. Ezek

mellett még gyakran feltételezik, hogy férfi azért választja ezt a szakmát, mert más területen megbukott, nem elég ambiciózus, illetve zárkózott, nem érzi jól magát emberek közelében. [4] És, természetesen, szeret olvasni.

Sztereotípiák a kérdőívben

2012-ben készítettem egy felmérést mintegy 140 fő körében. A kutatás 2012. március 4-től egészen március 15-ig tartott, tehát mintegy tizenkét napig. Eredményeit azért használom itt, mert, ahogy azt korábban is írtam, a sztereotípiákat, illetve egy szakma imázsát csak hosszú idő alatt lehet megváltoztatni – ilyen tekintetben tehát a korábbi eredmények továbbra is relevánsnak tekinthetők. Módszertant tekintve a kérdőívet teljes egészében online terjesztettem, kihasználva a Facebook közösségi oldal adta lehetőségeket, és igénybe véve ismerőseim/barátaim nagylelkű segítségét is, akik a kérdőívet nem egyszer e-mailben is továbbították. A válaszokat tehát jórészt olyanoktól kaptam, akiket én magam nem ismertem személyesen.

Az eredmény 70%-ban nők, 30%-ban férfiak válaszait tartalmazza, és legnagyobb hányadban (66,4%) a 20-28 éves korosztály képviseltette magát, de a kérdőív a tizenévesektől a nyugdíjas korúakig mindenféle életkorhoz eljutott.

A kérdőív egy pontján feltettem a kérdéseket: *Van Önnek könyvtáros ismerőse? Milyen kép él Önben a könyvtárosokról?* A kitöltők 74%-a, 103 fő úgy nyilatkozott, van könyvtáros ismerőse (akár munkát, akár végzettséget tekintve).

Az alábbiakban álljanak itt azok a tulajdonságok, amelyeket a könyvtáros ismerőssel rendelkezők adtak válaszként. Ezeket legnagyobb részben változtatás nélkül közlöm:

barna vagy szürke kardigán, beszűkül, büdös, csúnya, depressziós, drága szemüvegek, egyszerű külső, elegáns, elfoglalt, elszállt, érdeklődő természet, értelmes, esetenként túlpörög és túl sok információt zúdít az olvasóra, facebookozó, fáradtak, fürge, gonosz, gyors, halk, házsártos, higgadt, hivatalos, ismeri az aktuális irodalmat, jó memóriájú, kedves, képzetlenség, keresztény, kifejezéstelen arc, kitartó, komoly, könyveket féltő, kötött részarvasos pulcsi, kreatívabbak mint a tanárok, lakkozott körmök, lekezelő, lenéző, lustaság, megbízható, miért kell nekem foglalkozni az olvasókkal, minden kérdésre tudja a választ, művelt, nő, okos, olyan kis könyvmoly, olykor morcos, öreg, pici, pontos, pökhendi, ráncos, rátarti, rébuszokban

beszélő, rendszerető, ritkán fiatal, ronda, sápadt, segítőkészség, serény, szemüveges, szép frizura, szeret olvasni, szigorú, undok, unott hangulatú, vaterázó, vékony lány garbóban és skótkockás térdig érő szoknyában és lapos cipőben, világtól elvonult, visszafogott

Itt pedig álljon egy lista azokból a tulajdonságokból, amelyeket olyanok soroltak fel, akiknek nincs könyvtáros a közvetlen környezetükben:

a könyvek ura, a titkok őrzője, borostás, csendes, egyszerű, elboldogul a számítógépes rendszerekkel, életképtelen, ért az ottani könyvtár adatbázisához, felkontyolt haj, goromba, görbe, hallgatag, idősödő, intelligens, jól öltözött, jól tájékozott, képen van, kiválasztottak, kommunikatív, külsejét kissé hanyagolja, magas, monoton, múmia, művelt (legalábbis ami a lexikális tudást illeti), nem sportmániás, nő nyugodt, okos, olvasott, pontos, poros, rejtélyesen kedves, szemüveges, szeret mellényt hordani, szervezett, szolid, szürke, tanult, többnyire barátságatlan, tud nagyjából számítógépet használni, unalmas, vékony, vézna, visszahúzódo, zárkózott, zilált, zombiként mászkál.

Azt hiszem, a felsoroltak alapján nem teljesen egyértelmű, hogy a könyvtáros ismerősök bírnak-e befolyásoló erővel vagy sem, és ha igen, akkor pozitívvá vagy negatívvá.

Ezen a ponton érdemes megemlítenünk a könyvtárlátogatás gyakoriságát, ami elég változó volt a kitöltők körében. Meglepően sokan mondták azt, hogy félévente (9%), ritkábban (9%), vagy épp soha nem járnak (9%) könyvtárba. Legtöbbször (20%) havonta lépnek be könyvtár falai közé, de a

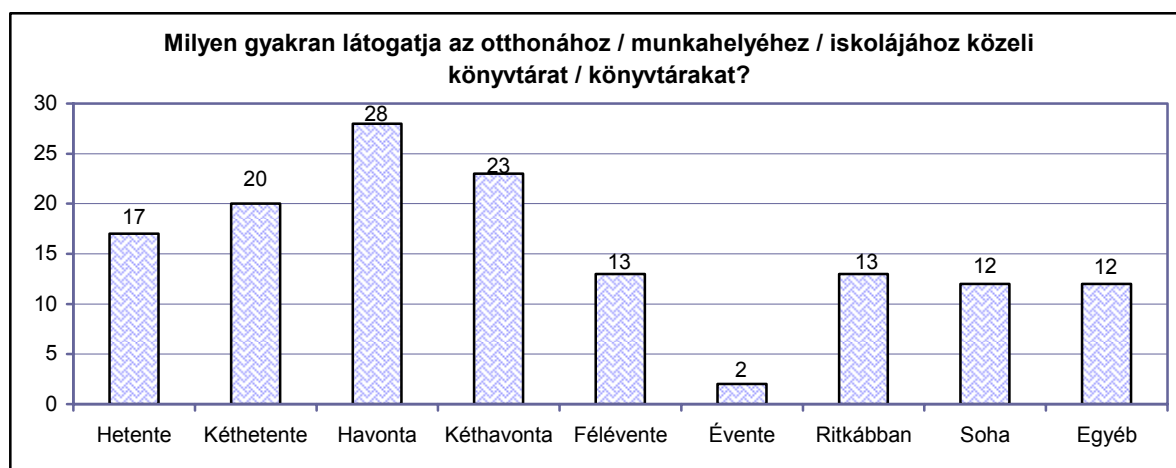
kéthetente és kéthavonta válaszlehetőségek is hasonlóan sok, 14 és 16%-ot értek el (1. ábra).

Részletesebb, árnyaltabb és pozitívabb képet festettek a könyvtárosokról azok a válaszadók, akik kéthetente járnak könyvtárba, mint azok, akik jóval ritkábban, esetleg soha. Ez valamilyen szinten természetes, hiszen akik gyakoribb látogatók, azok jobban meg is ismerik a dolgozókat és nem csak a sztereotipikus külsőt látják.

A média és a könyvtároskép

Miért fontos a média és a könyvtároskép kapcsolata? Ahhoz, hogy ezt megértsük, fontos szót ejtenünk a George Gerbner által az 1960-as években megalkotott ún. *kultivációs elméletéről*. A magyar származású médiakutató azt mondja, a televízió – elegendő mennyiségben – hatással van az emberek gondolkodásmódjára, alakítja azt, s a „gyakori műsorfogyasztók” elméjében előbb-utóbb hamis képet hoz létre a világról. (Gyakori műsorfogyasztók azok, akik napi négy óránál többet néznek televíziót.) [5]

Az elmélet kutatói megállapították, hogy ez az „erős műsorfogyasztás” (*heavy viewing*) idővel befolyással van az alanyok nézeteire a bizalmatlanság, a veszély és a büntetés terén, ugyanakkor számos téves véleményt alakít ki a bűnözéssel és rendfenntartással kapcsolatban. A témával foglalkozó szakirodalom az alanyokban kialakuló világképet a „kegyetlen világ szindróma” (*Mean World Syndrome*) névvel látta el. [6]

1. ábra Könyvtárak látogatottsága

Morgan és *Shanahan* cikkéből kiderül, hogy a televízió, pontosabban a média hatása életünk majdnem minden területére hatást gyakorolhat. Érdekes, hogy a kórházszorozatoknak hála, sokakban bátrabb, már-már hősiesebb orvoskép él, mint azok gondolkodásában, akik ilyesmivel egyáltalán nem találkoznak. A tanulmány szerzői szerint, ahogy felnövünk, szépen lassan megtanuljuk a televízió által terjesztett értékeket, normákat és sztereotípiákat, a későbbiekben aztán, ha „erős műsorfogyasztók” maradunk, nem történik más, csak újra és újra találkozunk a megtanult formákkal, s a televízió pusztán emlékeztető szerepet tölt be életünk későbbi alakulásában. Alapesetben a televízió tehát nem változtatja meg az attitűdöket, pusztán megerősíti azokat. Ugyanakkor volt már példa ennek ellenkezőjére is – a tanulmány erre a homoszexuális személyekkel szembeni, az 1980-as években létező, meglehetősen negatív vélemények viszonylagos normalizálódását hozza példaként. Egy 2009-es, 1761 egyetemista körében végzett kutatás eredményeképpen megállapíthaták, hogy a vallásosabb férfiak között az „erős műsorfogyasztás” a korábbiánál jóval nagyobb elfo-

gadást váltott ki a homoszexuális emberekkel szemben. A tanulmány alapvetően pozitív véleménnyel zárul – a 21. századi fejlődés nem állja útját a kultivációs elméletnek, ha az megfelelő mértékben átalakul és alkalmazkodik az újonnan megjelenő médiumokhoz (Facebook, YouTube, Hulu stb.).

Láthatjuk tehát, hogy a szakmánkról kialakult imázs formálásában mekkora szerepe lehet a televízióknak és az irodalmi alkotásoknak, sőt, még az internetnek is. Ha pedig megvizsgáljuk az ezekben a médiumokban megjelenő könyvtáros képét, akkor rájöhethetünk, hogy a helyzet korántsem olyan derűs.

Könyvtárosok a filmvászonon

Az 1. táblázatban röviden áttekintek néhány jelentősebb filmművészeti alkotást, amelyekben fő- vagy mellékszereplőként könyvtárosok is feltűnnek. A felsorolás természetesen korántsem teljes, mint ahogy azt a www.filmlibrarian.info oldalon található, rendkívül terjedelmes lista is mutatja.

1. táblázat

Könyvtárosok a filmekben

Magyar cím	Angol cím	Év	Neve	Neme	Tulajdonságai
Az élet csodaszép	It's a Wonderful Life	1946	Mary	Nő	Szemüveg Szoros konty Aggszűz
A muzsikus	The Music Man	1962 2003	Marian	Nő	Gyönyörű hajadon Kontyos Pisszeg Szigorú
Batman	Batman	1967	Batgirl	Nő	Fiatal Vonzó Bátor Gyakran polcokat rendezget Információbróker Pályaelhagyó Szakmája csak álca
Szellemirtók	Ghostbusters	1984	Alice + Eleanor Twitty	Nő	Szürke Csöndes Gyenge idegzetű Kontyos Pisszeg Kísértet
Ez ám a buli	Party Girl	1995	Mary	Nő	Segítőkéz Tanulékony Fiatal Bohém

A múmia	The Mummy	1999	Evie Carnahan	Nő	Kicsit furcsa Vonzó Fiatal Intelligens
Buffy, a vámpírok réme	Buffy	1997- 2003	Rupert Giles	Férfi	Nagy tudású Nem túl erős Szánalomra méltó Régimódi Visszafogott Információbróker Fontos szereplő
Vad kanok	Tomcats	2001	Jill	Nő	Látszólag ártatlan Látszólag régimódi BDSM-fétises Védi a könyveket
Az időgép	The Time Machine	2002	Vox	Férfi	Holografikus entitás Szarkasztikus Félreért dolgokat Felesleges információkat sorol Minden tudás őrzője
Titkok könyvtára	The Librarian	2004- 2008	Flynn Carsen	Férfi	Rendkívül művelt Nem túl erős Hősies
Tintaszív	Inkheart	2008	Elinor Loredan	Nő	Magánkönyvtár-építő Szigorú Féli a könyveket Nem szívtelen

A táblázatot áttekintve elmondhatjuk, hogy a könyvtárosoknak a filmekben vannak nagyon pozitív, de nagyon negatív reprezentációi is, gyakran egyazon karakteren belül. *Rupert Giles* például kulcsszereplője a *Buffy* c. sorozatnak, aki a főhős elengedhetetlen segítője, ettől függetlenül azonban mégis sztereotipizált, szánalomra méltó karakter. Vagy ott van *Batgirl*, aki kiemelkedően ért a szakmájához, mégis pusztán álcaként használja azt, hogy valami fontosabbal, valami izgalmasabbal foglalkozhasson.

Saját gyűjtésem önmagában talán nem számít annyira reprezentatívnak, viszont korábbi kutatásom a témában megerősíti azt a tényt, hogy ezek olyan filmek, amelyek a lakosság nagy részéhez eljutottak, mély nyomot hagyva emlékezetükben. A 2. táblázatban összegyűjtöttem a válaszadók által beírt filmcímeket, előfordulási gyakoriságukkal együtt.

2. táblázat

Könyvtárosokat szerepeltető filmek a kérdőív kitöltői szerint

1.	A Da Vinci-kód	1
2.	A kör	1
3.	A mágia színe	1
4.	A múmia	7
5.	A nő kétszer	1
6.	A remény rabjai	2
7.	A rózsza neve	3
8.	Álom luxuskivitelben	1
9.	Amerikai pite	1
10.	Argo	1
11.	Avatar: The Last Airbender	1
12.	Az elveszett ereklyék fosztogatói	2
13.	Az időutazó felesége	1
14.	Buffy, a vámpírok réme	6
15.	Csillagok háborúja II. – A klónok támadása	5

16.	Dexter laboratóriuma	1
17.	Dinotopia	1
18.	Felpolcolva	1
19.	Full Metal Alchemist	2
20.	Funny Face	1
21.	Gagy mama	1
22.	Grabben brädvid graben	1
23.	Harry Potter-filmek	6
24.	Hetedik	1
25.	High School Musical	1
26.	Idiocracy	1
27.	Jóbarátok	3
28.	Jumanji	1
29.	Lorenzo olaja	1
30.	Love Story	2
31.	Matilda, a kis boszorkány	1
32.	Miért éppen Alaszka?	1
33.	Óvakodj a törpétől	2
34.	Party Girl	1
35.	Read or Die	1
36.	Szellemirtók	2
37.	The Book of Bantorra	1
38.	The Pagemaster	1
39.	Tintaszív	1
40.	Titkok könyvtára	39
41.	Toshokan Sensou	2
42.	Vad kanok	5

A táblázatban található adatokat megvizsgálva láthatjuk, hogy hatalmas eltérések tapasztalhatók a filmek között. A legtöbben, 39-en, a *Titkok könyvtára* című filmet/filmeket látták (a táblázatban nem számoltam külön, melyik részt hányan). A második legnépszerűbb film *A múmia* volt, ám ezt már csak 7-en jelölték meg. Ezek után következett csak a *Buffy, a vámpírok réme* című tévéfilmsorozat, illetve a könyvként rendkívüli népszerűségnek örvendő *Harry Potter*-sorozat, 6-6 szavazattal (noha a varázslóiskola könyvtárosa egyik filmben sem kapott szöveges szerepet, és a képernyőn is maximum háttérszereplőként tűnt fel). 5-5 fő említette a *Vad kanok* és a *Csillagok háborúja II. – A klónok támadása* című filmeket, és mindössze ketten *A rózsza nevé*t.

A válaszokból lesűrhető, hogy a nézők főleg azokra a filmélményekre emlékeznek, ahol a könyvtáros főbb szerepet töltött be a történetben, ilyen például *A múmia*, vagy a *Buffy*. Ugyanakkor az is érdekes, hogy *A rózsza nevé*t, amely bár egy világhírű könyv alapján készült, nagyon kevesen említik a válaszadók közül. Mivel 27 és 24 évesek adták meg válaszként, feltételezhető, hogy nemcsak azért nem emlékeznek rá többen, mert túl régen készült ahhoz, hogy a fiatalabb korosztály tudatában benne legyen, hanem arról is lehet szó, hogy nem az utóbbi egy-két évtized „sztárfilmjei” közé tartozik. Mint ahogy a többi, jóval kevesebb választ kapott film sem esik ebbe a kategóriába. (Habár *A Da Vinci-kód* talán pont ezt az elgondolást cáfolja.)

Áttekintve a filmeket kijelenthetjük, hogy a legtöbbször megjelölt filmek alapvetően pozitívabb könyvtárosképet mutatnak.

Könyvtárosok az irodalomban

A könyvtárosok filmekben történő megjelenítése mellett rendkívül fontos, hogy megvizsgáljuk, vajon az irodalmi alkotásokban miként ábrázolják szakmánk tagjait? Sokan foglalkoztak már ezzel a témával, kezdésnek tehát nem meglepő, ha egy korábbi kutatás eredményeit foglalom össze.

Az ifjúsági irodalom

Michelle Peresie és Linda B. Alexander „Librarian Stereotypes in Young Adult Literature” című cikke [7] leírja egy kutatás eredményeit, amelyet az 1960–2004-ig terjedő időszakban megjelent ifjúsági irodalmi könyvekkel kapcsolatban végeztek. A következő szempontok alapján vizsgálták meg, hogy a művekben miképp tűnnek fel a könyvtárosok: nem, kor, etnikum, megjelenés, személyiség, viselkedés, feladatok és eszközök.

Nemi megoszlás: 17 könyvből 13-ban női könyvtárost találtak, ez az eredmény nagyjából megfelel a várakozásoknak, hiszen a könyvtárosság, mint az köztudott, elnőiesedett szakma.

A következő szemponttal már kevésbé volt könnyű dolguk a kutatóknak, a könyvtárosok *életkorának* meghatározása ugyanis gyakran nehézségekbe ütközött. Arra jutottak azonban, hogy legtöbbször középkorú vagy idősebb, és nagyon kevés közöttük a fiatal. Ez pont ellentétben áll azzal, amit más

kutatók a gyermekeknek szóló irodalomban találtak – ott a könyvtárosok túlnyomó része fiatalabb. Ez persze nem feltétlenül véletlen, hiszen ha a kisgyermekeknek vonzóvá válik a könyvtárosi hivatás – az pedig máshogy nem fog megtörténni, csak ha szimpatikus képet láthatnak maguk előtt –, többen akarnak majd a szakmában dolgozni, és ezzel pótolni a kiöregedőben lévő „baby boom”-generációt.

Etnikum szempontjából szintén nem boldogultak könnyen a kutatók, ugyanis csak három karakter származását állapíthatták meg teljes bizonyossággal, ezek közül is csak egy volt ázsiai-amerikai. A többiek feltételezhetően kaukázusiak.

A könyvtárosok *megjelenése* rendkívül vegyes képet mutat, habár főleg negatív értelemben. A vizsgáltak közül 4 fő jellemzői közé tartoztak az alábbiak: jóképű, szép és stílusos. A vizsgált szereplők 70%-a kövér vagy túl sovány, kopasz, ősz, szemüveges, egyáltalán nem divatos, dohos szagú, és természetesen kontyot visel.

Személyiség és viselkedés terén szintén elég vegyes volt a látvány, bár összességében elmondhatjuk, hogy itt talán pozitívabb kép érvényesül, mint a könyvtárosok megjelenésével kapcsolatban. Negatív tulajdonságok: rideg, zord, feledékeny, félnék, gonosz, illetve ide sorolhatjuk még azt is, hogy egyik vizsgált könyvtáros sem él házasságban, kettő közülük pedig elvált. Pozitív tulajdonságok: 9 karakterre szeretettel gondoltak a történetekben, valamint számos intelligens, jól informált, és ugyanennyi barátságos könyvtáros szerepelt a művekben.

A könyvtárosok *feladatai és eszközei* a 21. század felé haladva egyre csak változnak a könyvekben. Kezdetben még gyakori eszközök voltak az írógépek, az enciklopédiák, a katalóguscédulák. A későbbi könyvekben aztán előtérbe kerültek a számítástechnikai eszközök, mint fő referenszeszközök. Utóbbi alapján feltételezhetjük, hogy változásnak indult a könyvtároskép, és már egyre inkább felismerik, hogy szükség van az új technológiákat ismerő, magasan képzett szakemberekre.

A történetekben gyakran megjelenik a tájékoztatás feladatköre, a Dewey-féle Tizedes Osztályozás, ám az is igaz, hogy több könyvben úgy ábrázolják a könyvtárosi munkát, mint ami nem köti le megfelelően művelőjét, így az teát főz, porol, illetve újságot olvas munkaidejében.

Következtetésként elmondhatjuk, hogy a könyvtárosokról kialakult kép az 1960–2004-ig tartó időszakban íródott ifjúsági irodalmi művekben negatív, vagy inkább semleges, mint pozitív. Sőt, tükrözi a felnőtteknek írott könyvekben tapasztalható könyvtárosképet, ami viszont nem igazán bátorít arra senkit, hogy hivatásául válassza ezt a szakmát.

Irodalmi példák a kérdőívben

Nézzük meg, az általam végzett kérdőíves kutatás milyen eredményekkel zárult (3. táblázat).

3. táblázat

Könyvtárosokat szerepeltető könyvek a kérdőív kitöltői szerint

1.	Bosnyák Viktória: Tündérboszorkány	1
2.	Kemény István: Kedves ismeretlen	1
3.	Montague Rhodes James: Ghost stories	1
4.	Murakami Haruki: Kafka a tengerparton	1
5.	Paul Hoffmann: Isten balkeze	1
6.	Paulo Coelho: Tizenegy perc	1
7.	Stephen King: ?	1
8.	Szabó Magda: Abigél	1
9.	Szerb Antal: A Pendragon-legenda	1
10.	Terry Pratchett: Korongvilág-könyvek	5
11.	Hiro Arikawa: Toshokan Sensou	1
12.	Cornelia Funke: Tintaszív	1
13.	Umberto Eco: A rózsza neve	7
14.	Dan Brown: A Da Vinci-kód	2
15.	Elizabeth Kostova: A történész	1
16.	Frank Herbert: Dűne-sorozat	1
17.	George Simenon: ?	1
18.	J. K. Rowling: Harry Potter-sorozat	15
19.	J. R. Santos: Isteni formula	1
20.	Jonathan Stroud: Bartimaeus-trilógia	1
	Nem tudom/nem emlékszem	106

Áttekintve láthatjuk, hogy itt már kiszámíthatóbb válaszokat kaptunk, mint a filmes kérdésnél. Abszolút első helyet foglal el a *J. K. Rowling* által írt *Harry Potter-sorozat*, 15 „kiválasztással”. Utána következik *Umberto Eco* „A rózsza neve” című regénye, mintegy 7 szavazattal. A következő helyet a *Terry Pratchett* által írt *Korongvilág-könyvek* foglalják el. A Pratchett műveire vonatkozó válaszokat egyesítettem, voltak ugyanis, akik egy-egy könyvet kiemelték a sorozatból, ilyen például *A mágia színe*

és *A mágia fénye*, de a sorozat szinte minden kötetében szerepel a „Könyvtáros”. Terry Pratchett után következik *Dan Brown*tól *A Da Vinci-kód*, amely hírneve ellenére csak két szavazatot kapott. Foglaljuk össze röviden, mit tudunk a három legnépszerűbb könyvtárossról!

Umberto Eco művében a vak burgosi Jorge (akit a szerző *Jorge Luis Borges* személyéről mintázott) ugyan már nem dolgozik hivatalosan, de az új könyvtárost, hildesheimi Malakiást eszközként használja arra, hogy továbbra is saját irányítása alatt tartsa az intézményt. Vaksága ellenére tökéletesen kiismeri magát a könyvtárban. A kereszténységgel kapcsolatban pedig rendkívül szigorú, szélsőséges nézeteket vall. Ehhez még társul *Eco* saját vélekedése is a könyvtárakról: bevallottan problémásnak találja őket, hiszen segítőtárs mellett „akadályozó tényezőt is lát a könyvtárosban, aki elszigeteli őt szeretett könyveitől.” [8]

J. K. Rowling könyvtárosa, *Madam Cvikker* meglehetősen sztereotipikus és negatív figura. Talán semmi sem jellemezhetné jobban, mint az alábbi idézet: „*Madam Cvikker, a könyvtárosnő sovány, örökké ingerült boszorkány volt. Leginkább egy alultáplált keselyűre emlékeztetett – külsőre csak úgy, mint modorában.*” [9] Ezen felül *A kviddics évszázadaiban* megtudhatjuk róla, hogy a könyveket különböző varázslatokkal védi, hogy jól elbánjanak azzal, aki megkárosítja őket. [10] Noha a szerzőnő állítása szerint pusztán csak a cselekmény szempontjából volt fontos, hogy *Madam Cvikker* undok legyen, érdemes elgondolkodnunk azon, hogy a fiatalabb korosztályt vajon mennyire befolyásolhatta mindez, hiszen az tagadhatatlan, hogy rendkívül ismert és szeretett, milliók által olvasott kötetekről van szó.

A három legnépszerűbb közül minden bizonnyal *Terry Pratchett* könyvtárosa a legpozitívabb. Ő ugyanis nem más, mint egy orangután. Igaz ugyan, hogy egy szerencsétlen varázslatnak köszönhetően lett az, korábban ember volt: csendes, udvarias, kedves, de könnyen felejthető – afféle tipikus könyvtáros. A varázslat után azonban nagy és erős lett, így aztán nem kellett többé vitáznia a késedelmi díjak miatt, sőt, meglepően erőszakos módokon torolta meg, ha valaki a *majom* névvel illette.

Összefoglalva mindezeket: az irodalmi művekben megjelenő könyvtároskép sem a legideálisabb a szakma számára, az is inkább sztereotipizált, negatívabb, mint amilyen lehetne.

Könyvtárosok az interneten

A PR-eszközöknél részletesebben is tárgyalok ehhez kapcsolódó eszközöket, itt csupán az ún. *mémeket* szeretném megemlíteni, amelyek nagy népszerűségnek örvendenek a mai internetközeli korszakban.

A mém szó (angolul: meme) jelentése tulajdonképpen nem más, mint egy ötlet, viselkedésmód, vagy stílus, ami egy adott kultúrában embertől emberig terjed. [11] A kifejezés a görög miméma, imitálni, utánozni szóból ered, és zenei motívumoktól kezdve divatos szólásokig mindenféle vonatkozhat.

Ebből tehát egyértelműen következik, hogy az internetes mém egy interneten keresztül terjedő ötlet, elképzelés. Számos formája lehet: hiperlink, kép, weboldal, videó, vagy egy egyszerű szó, kifejezés, mint például az angol *more* (moar), *like* (liek) és *the* (teh) szavak szándékos elírása. Mivel különböző webes szolgáltatások tárháza áll rendelkezésre, a mémek akár napok alatt világméretű népszerűsége tehetnek szert, és többek között kiváló reklámeszközök, hiszen gyakorlatilag teljesen ingyen akár milliókat érhetnek el.

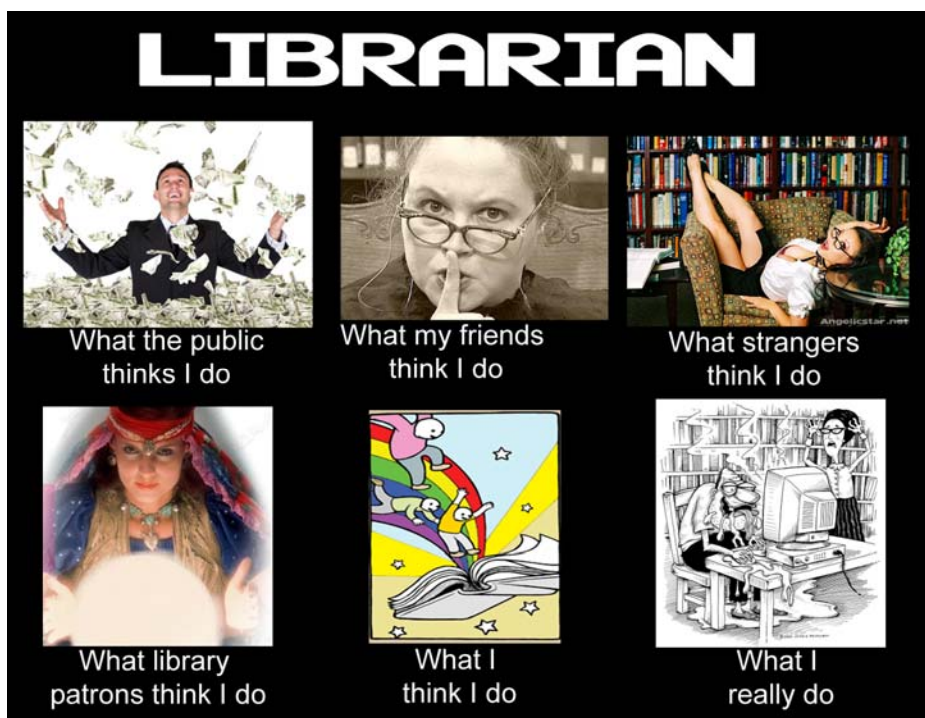
A könyvtárosokkal kapcsolatos mémek közül fontos kiemelnünk azokat, amelyek tipikusan 6 fényképet/illusztrációt tartalmaznak, és azt mutatják be, hogy különböző csoportok hogyan vélekednek a könyvtárosok életéről és munkájáról (2. ábra).

A csoportok közé általában az alábbiak tartoznak: a közvélemény/társadalom, a barátok, az ismeretlenek, a könyvtár felhasználói, a szülők, a támogatók, valamint a könyvtáros párja. Az utolsó két kép közül az egyik szinte minden esetben azt ábrázolja, hogy a könyvtáros mit gondol, mi a munkája, a másik pedig általában azt, hogy a vélekedésekkel ellentétben mit is csinál valójában. Az utóbbi természetesen ritkán teljesen valóságos, de a képeken a sztereotípiákat általában tökéletesen eltalálják.

Az ideális könyvtáros

A kérdőívem egyik leglényegesebb kérdése volt, hogy a kitöltők mit gondolnak, mitől lesz ideális egy könyvtáros? Azt hiszem, ez főleg azért volt ennyire lényeges, mert a kérdőív nagy része arról szólt, milyennek látnak minket. Ez a kérdés viszont arra irányult, hogy a válaszadók szerint milyen lenne a leginkább ideális állapot.

2. ábra Egy a sok száz könyvtáros mém közül

A kép forrása: <http://knowyourmeme.com/photos/250521-what-people-think-i-do-what-i-really-do>

Felsoroltam tehát tizenkét pozitív tulajdonságot, és megkérdeztem, egy 1-5-ig skálán hány pontot kapnának úgy, hogy az 1-es jelenti azt, hogy valami egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos.

A 4. táblázatban összefoglalom, hogy mely tulajdonság hány szavazatot kapott.

A táblázat alapján láthatjuk, hogy a három legfontosabbnak vélt tulajdonság a jó kommunikációs készség, a szakmaiság és a pontosság. Ezek után következik csak a jó problémamegoldó készség, a közvetlenség, a rugalmasság és a leleményesség.

A kitöltők szerint az, hogy a könyvtáros céltudatos legyen, csupán másodlagos, esetleg harmadlagos fontossággal bíró jellemző, mint ahogy az intuíció, a diszkréció, a humorérzék és az elegancia is. Érdekes, hogy ez utóbbi sok „egyáltalán nem fontos” szavazatot is kapott, ezek szerint tehát van egy olyan réteg, amely számára a szolgáltatások színvonala a fontosabb, nem pedig a könyvtáros

jólöltözöttsége. (Mégis, ha könyvtáros sztereotípiákról beszélünk, először általában mindenkinek a konty, a kardigán, a szemüveg jut eszébe, amit általában nem azonosítanak az eleganciával, a divatos megjelenéssel.)

A kérdőív utolsó kérdése ehhez kapcsolódik: biztosítottam a kitöltőknek szabad válaszlehetőséget arra nézve, a fenti listából mi maradt ki, tehát mi az a tulajdonság, amelynek megléte szerintük fontos egy könyvtárosban? Az alábbi válaszok érkeztek be:

a könyvtár hangulata legyen családiasabb, a rendszerek gyors átlátásának képessége, alapos könyvészeti ismeretek, barátságos, bátorító, figyelmes, gyorsaság, határozott, intelligens, kedves, legyen benne szenvedély, logikus gondolkodás, megértő, mosolyogjon, precíz, rendszerező képesség, segítőkészség, sokoldalúan művelt (például irodalmi, annyira, mint a magyartanárok), szakkönyvtár esetén ismerje az adott tudomány alaptéziseit, szeresse a könyveket, tudatosság, tudjon főzni, türelem, visszafogottság.

4. táblázat

Milyen legyen az ideális könyvtáros?

	1	2	3	4	5
Céltudatosság	10	19	43	44	24
Diszkréció	13	14	41	39	33
Elegancia	24	30	57	20	9
Humorérzék	13	20	49	38	20
Intuíció	10	8	55	46	21
Jó kommunikációs készség	1	4	2	19	114
Közvetlenség	4	1	13	43	79
Leleményesség	6	5	17	50	62
Jó problémamegoldó készség	5	3	6	45	81
Rugalmasság	5	6	18	44	67
Szakmaiság	3	3	12	29	93
Pontosság	3	5	10	32	90

Látjuk, hogy a felsorolás egyik eleme sem vonatkozik a könyvtáros külsejére, sokkal inkább az olvasókhöz való hozzáállására, és szakmai felkészültségére (ezek között kivételt képez a könyvtáros főztudományára tett megjegyzés). Mi tehát ebből a tanulság? Véleményem szerint az, hogy ahogy egy színházi előadást is el lehet adni díszletek nélkül, pusztán jó színészi játékkal, úgy a könyvtári szolgáltatásoknál is óriási fontossága van a könyvtáros személyiségének, illetve annak, ahogyan az olvasókkal bánt.

...és azok PR-vonatkozásai

A következőkben hazai és nemzetközi példák alapján szeretném áttekinteni, milyen lehetőségei vannak a magyar könyvtáraknak – és könyvtárosoknak! – arra, hogy megpróbálhassák megváltoztatni a társadalomban élő sztereotípiákat a szakmai imázs javításának érdekében.

Mi az *imázs* valójában? Az imázs „pszichológiai kategória. Az, amit az emberek gondolnak, érznek, hisznek, érzékelnek az intézményről, termékről, szolgáltatásról, márkáról és emberről. Az imázsformálás gondolatok, érzelmek, hitek, érzetek alakítása.” [12] Ha sikeresek vagyunk, akkor a valóság, az általunk sugallni kívánt kép (azaz az arculat) és a társadalomban rólunk kialakult kép (tehát az imázs) egybeesnek. Így tehát szoros kapcsolatban áll magával a PR-rel, amiről *Barát Tamás* azt mondja, hogy lényege a kommunikáció tudatos szervezése, a közös megértés elérése, „a

kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatok kiépítése a szervezet és környezete, illetve közvéleménye között, a kétirányú kommunikáció útján.” [13]

PR-filmek

Mit értünk PR-film alatt? Olyan rövidebb-hosszabb audiovizuális alkotásokat, amelyek szervezeteket mutatnak be, közösségi kapcsolatokat ápolnak, felkeltik az érdeklődést, vagy épp eseményeket dokumentálnak. [14] Érdekesség, hogy nemcsak a PR-célból készült filmek tartozhatnak ezek közé, hanem azok is, amelyek pusztán egy adott csoport tagjait szerepeltetik – így tehát a korábban felsorolt és elemzett filmek szinte mindegyike a PR-filmek kategóriájába tartozik.

Mindezek fényében azt hiszem, fontos, hogy beszéljünk azokról a könyvtári filmekről, amelyek olyan videomegosztó csatornákon érhetőek el, mint például a YouTube. Ezeknek jelentős PR-értéke van, hiszen reprezentálnak egy adott intézményt és egy adott szakmát, nem mindegy tehát, hogy mit közvetítenek.

Elsőként a külföldi PR-filmek közül emelném ki a *New York Public Library* és az *Improv Everywhere* nevű szervezet által közösen létrehozott *Who You Gonna Call?* című videót. 2010-ben készítették el, miután kiderült, hogy a New York Public Library költségvetését 37 millió dollárral szeretné csökkenteni a város. A mintegy három és fél perces filmben szellemek lepik el a könyvtár 100 éves Rose Main Reading Roomját, őket követik a televízióból már

jól ismert szellemirtók. Érdekesség, hogy az 1984-es, eredeti Szellemirtók című filmben is pont itt kísért a könyvtáros szelleme.

Mit értek el a videóval? Majdnem 6 millió nézettséget, és az ezzel járó ismertséget. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy végül nem csökkentették a könyvtár költségvetését? Valószínűleg, de annyi biztos, hogy felhívta az emberek figyelmét a könyvtárra, és megmutatta, hogy ott néha történnek ilyen örültségek is. Megmutatta, hogy a könyvtár egy izgalmas hely is lehet.

Érdemes megemlíteni – bár nem annyira népszerű mint az előző – a *Librarians Do Gaga* című zenés videót, amelyet a *University of Washington's Information School* hallgatói és tanárai készítettek. Az ismert énekesnő, *Lady Gaga* egyik dalának szövegét dolgozták át *könyvtárosabbra*. Hazugság lenne azt mondani, hogy a videó tökéletes és zseniális (sőt, mondhatjuk, hogy néha kicsit „ciki”), viszont arra nagyszerű, hogy megmutassa, a könyvtárosok (még az idősebbek is) mindenféle bolondságra kaphatók.

Magyar PR-filmek közül sajnos nem lehetne egyetlen olyat sem kiemelni, amely igazán nagy népszerűsége tett volna szert, hiszen a YouTube „könyvtár” szóra kiadott találatai között az első legnépszerűbb, könyvtárakkal kapcsolatos filmet is csak mintegy 5500-an látták. (A Békés Megyei Könyvtár bemutatását célozza a kisfilm, egy akciódús menekülő történet keretében.)

Megtekintve a jelenleg elérhetőek közül néhányat, azt hiszem, hogy a magyar könyvtári PR-filmekkel az a legfőbb probléma, hogy nem elég izgalmasak és „összerakottak”, noha vannak közöttük jó kezdeményezések, például a tatabányai *József Attila Megyei Könyvtár „Találkozunk a könyvtárban!”* című reklámfilm-sorozata. A sorozat részei 20 és 50 másodperc közötti terjedelemben mutatják be a könyvtár egy-egy szolgáltatását, szegletét. Minden rész az egyik könyvtárossal zárul, amint épp a helyére tesz egy könyvet, s elmondja a sorozat szlogenjét. A reklám rövid, tömör és nem unalmas.

Amit igazán hiányolok a magyar könyvtári PR-videók közül, azok a külföldiekhez hasonló örült, esetenként vicces kezdeményezések. Örömteli, hogy ennyi könyvtáros filmecske van hazánkban, amelyek bemutatnak egy-egy intézményt, megpróbálnak kedvet csinálni a meglátogatásukhoz, de ezek nagyon gyakran túl hosszúak, és sokszor egyszerűbb végigolvasni a honlapon az elérhető

szolgáltatásokat, mint végignézni egy ötperces videót. Az emberek azért ülnek le egy ilyen „reklámfilm” elé önszántukból, hogy ne csak információkat szerezzenek, de tetsszen is nekik, amit látnak – ez a mai világban, amikor egy másfél órás tévéfilmet is legalább háromszor szakítanak meg reklámokkal, hatványozottan igaz. Lehet, hogy kicsit gagyi például a *Librarians Do Gaga*, de azt el kell ismernünk, hogy meglepő – és ez hiányzik az interneten keringő magyarországi könyvtáros filmekből. A PR-film legyen tartalmas, rövid, figyelemfelkeltő, amelynek minden másodpercét élvezni lehet! És fontos, hogy ne csak eseményeket dokumentáló, hanem minél kreatívabb, pozitív imázsformáló filmek készüljenek.

Imázsalakító akciók

Lássunk néhány hazai és külföldi példát arra, milyen kezdeményezések indultak a szakma szélesebb körű elismertségének elősegítése érdekében, és nézzük meg azt, ezek vajon mennyire sikeresek.

Külföldön

A „*The Men of the Stacks*” könyvtárosnaptár egy viszonylag humoros, de mindenképp ötletes amerikai kezdeményezés. A naptár egyik szereplője így nyilatkozott a kezdeményezés lényegéről:

„Nem engedhetjük, hogy mások mondják meg, kik vagyunk, ezért létezhetnek továbbra is a könyvtárosokkal szembeni sztereotípiák. Nekünk kell odamennünk és elmondanunk az embereknek, kik is vagyunk valójában. Nem elég panaszkodni a könyvtárosokról kialakult pontatlan imázsról; képesnek kell lennünk arra, hogy bemutassunk alternatív, pozitív képeket filmekben, könyvekben, és igen, blogokban is.” [15]

Céljaik elérése érdekében tehát létrehozták az eddigi egyik legszokatlanabb könyvtáros naptárat – csak és kizárólag könyvtáros férfiak szereplésével, a lehető legkevésbé szakmai környezetben.

„Tehát kik vagyunk? [...] Mi, természetesen, szakemberek vagyunk. Oktatók, programozók, projektmenedzserek, vállalkozók [...] vagyunk. Akadémikusok vagyunk. Írók, [...] történészek, adminisztrátorok, dékánok, professzorok és kutatók vagyunk. Kreatívak vagyunk. Zenészek, pékek, festők és mesemondók vagyunk. [...] Szenvedélyesek vagyunk. Kutyaímádók, radikálisok, konzervatívok, keresztények és buddhisták vagyunk. Húszas éveinkben járunk. Negyvenes éveinkben járunk. Pár-

kapcsolatban élünk. Megrögzött aggregények vagyunk. Kivételes helyzetben lévők vagyunk, akik előnyeiket mások életének javítására próbálják használni.” [16]

A hivatalos honlap szerint a naptárak 2012. február 6-a óta nem kaphatók, viszont a kezdeményezésről számos médium cikkezett, mint például a *The New Yorker*, a *The Guardian (UK)*, a *The Wall Street Journal*, a *The Los Angeles Times*, a *Glamour*, Oprah blogja, a *Bust*, illetve olyan nemzetközi folyóiratok is, mint a *Vogue Italia*. Honlapjuk tanúsága szerint a projekttel több mint 21 000 dollárt gyűjtöttek össze, és facebookos rajongói oldalukon mintegy 1000 rajongót szereztek. Ezzel kezdeményezésük sikeresnek tekinthető.

2012. február 8-án indult egy tumblr-alapú blog, a *This is What a Librarian Looks Like* [17], ami – ahogy az a címe alapján is sejthető – azzal a céllal jött létre, hogy megmutassa, tulajdonképpen milyen egy valódi könyvtáros, mennyire nem sztereotipikusak azok, akik a szakmában dolgoznak. Az oldal népszerűségét mi sem mutatja jobban, mint hogy indulása óta mintegy 500 bejegyzés született, és ezek száma egyre csak nő. Az oldalon a zombikért, heavy metalért, videojátékokért rajongó könyvtáros kisasszonyoktól kezdve a steampunk könyvtárosokig sokféle szakmabelit megtalálhatunk. Számos nem, életkori csoport és érdeklődési kör képviselteti magát a bejegyzések között, ugyanakkor a könyvtárosok nagy része az Egyesült Államok területéről érkezik az oldalra. A *This is What a Librarian Looks Like* egyik előnye továbbá, hogy sok olyan kezdeményezéssel találkozhatunk, amelyekkel egyéb esetben valószínűleg nem – ilyen például a *Lost in the Stacks* című rádióadás is.

A *Georgia Institute of Technology* kutatóegyetem könyvtára, a *Georgia Tech Library* két könyvtárosa, *Ameet Doshi* és *Charlie Bennett* vezetik péntekenként déltől délután egy óráig az első és egyetlen *Research Library Rock'n'Roll show-t*. Egy adott témával kapcsolatos zenéket játszanak, interjúkat készítenek, és könyvtáros témákról beszélnek. A játszott zenei műfajok közé tartozik az indie rock, pop rock, alt rock, New Wave, és egyéb érdekességek. [18]

Ez természetesen pusztán egy kis szelete annak, ami a könyvtáros szakmában zajlik a sztereotípiák megcáfolása érdekében. Egészen biztos, hogy beszámolhatnánk még számos ehhez hasonló projektről.

Belföldön

Vannak ugyan hazánkban is kisebb-nagyobb könyvtári rendezvények (pl. *Olvasni jó!*), amelyek adott esetben javíthatják a könyvtár imázsát, a könyvtárosok megítélésének megváltoztatására azonban kevesebb törekvés irányul.

Érdeemes azonban szót ejtenünk a 2006-ban bevezetett bolognai képzés, és így az *informatikus könyvtáros szakmegnevezés* okairól és következményeiről.

Az, hogy a korábbi *könyvtár* szakot immár *informatikus könyvtáros* szaknak keresztelték át, azt a célt szolgálta, hogy jelezzék „a szakmában, illetve a felsőfokú képzésben a hangsúly áthelyeződését az infokommunikációs technológia használatára”. [19]

Összességében tehát a szak „modernizált” neve a könyvtárosokkal kapcsolatos elavult nézeteket volt hivatott megszüntetni (jegyezzük meg: nagyon helyes előrelátással), ugyanakkor tapasztalatom szerint hosszabb távon felvet még most, 2013-ban is néhány jelentős problémát.

Az új elnevezésnek köszönhetően ugyanis új tévképzetek alakultak ki a nem szakmabeliek között. Sajnálatos módon – és ezt számos, a szakon tanuló megerősítheti – az *informatikus* jelző miatt legtöbbször azt gondolják a könyvtáros hallgatókról, hogy ténylegesen informatikusok lesznek – rendszergazdák, programozók stb., azokhoz hasonlóan, mint akik az egyetemek informatikai karain végzik tanulmányaikat. Tény és való, hogy van olyan tanszék, ahol programozással kapcsolatos ismereteket is oktatnak, ilyen például a *Debreceni Egyetem Informatikai Karának Könyvtárinformatika Tanszéke*, ahol a tantervi hálóban szerepel többek között a programozás Java nyelven [20] (igaz csak a Webprogramozó szakirány részeként), ez más helyeken azonban nem annyira általános. Szélgjegyzetként: lényegesnek tartom, hogy a ma könyvtárosai ne csak felhasználói szinten értsenek az informatikához, hanem annál magasabb szinten. Jó, ha ismerik a modern technológiát, a rendelkezésükre álló lehetőségeket, és azokat használni is tudják annak érdekében, hogy javítsák az intézmény szolgáltatásainak színvonalát.

Visszatérve a szakmegnevezéshez, adódnak itt még más problémák is, például hogy gyakran azt gondolják, a könyvtárszakos hallgatók valójában két szakot végeznek (könyvtár + informatika), és számtalan esetben ezt a szak nevének rossz he-

lyesírásával (informatikus-könyvtáros) is erősítik. Sőt, az *informatikus könyvtáros* megnevezésből még szakmai környezetben (pl. álláshirdetéseken, fórumokon stb.) is gyakran lesz könyvtár-informatikus, könyvtári informatikus stb., ami – mondanunk sem kell – egyáltalán nem azt takarja, amiről valójában szó van. [21]

A fentiek fényében célszerűnek tartom az egyértelműsítést, mert meglátásom szerint a szaknévnek jobban kellene tükröznie az angol *library and information science* (könyvtár- és információ-tudomány) kifejezést. Úgy gondolom, a szakma és a képzők (pl. a felsőoktatásban elfoglalt pozíciójára büszke *Eötvös Loránd Tudományegyetem – ELTE*) részéről óriási hiba volt hagyni, hogy a végző könyvtárszakos hallgatók diplomájában évekig az angol *computer librarian* kifejezés szerepeljen, ami rendkívül komolytalannak hat, hiszen létezik egy tökéletesen alkalmazható, jól bevált angol kifejezés is. Sajnos ez PR-szempontról egyáltalán nem javította a szakma imázsát, sőt. Szerencsére az ELTE orvosolta a problémát 2012-re, viszont sajnálatos, hogy mindez évekbe telt.

A jelenlegi megnevezés ugyan alapvetően értékelendő lépés a tévképzetek megszüntetése érdekében, hiszen „a könyvtáros kifejezés [...] nem [...] megfelelő szó napjaink információs szakemberére, aki a legkritikább esetben nyúl a nyomtatott forrásokhoz, sokkal inkább a klaviatúrához” [22], mégis számos olyan új félreértésre ad okot, amelyek miatt azt hiszem, *fontos lenne változtatni*. Néhány meggondolandó javaslatom: könyvtári és információs szakember, információkutató, információbróker könyvtáros stb.

De mi a megoldás?

Meglátásom szerint a hazai könyvtáros szakmában sokkal többet lehetne és kellene tenni azért, hogy az idejétmúlt elképzeléseket leromboljuk, és helyükre új, modernebb könyvtárosképet állítsunk. A sztereotípiák megváltoztatása ugyanis nem kizárólag a PR-szakemberek feladata, hanem ugyanúgy a könyvtárakban dolgozó embereké is. Átfordítva az ismert (és talán kissé közhelyes) mondást: nem minden PR-szakember könyvtáros, de minden könyvtáros PR-szakember. Legalábbis – valamilyen szinten – annak kellene lennie.

A témával kapcsolatban beszélgettem szakmabelikkel, és a beszélgetések során számos olyan szempont felmerült, amelyekről már nem egy blogbejegyzés született, és amelyekhez ténylege-

sen a könyvtárosok lépése lenne szükséges. Ezt alátámasztja a KIT Hírlevél rögtönzött kutatása is, mely azt kívánta felmérni, kell-e javítani a könyvtár kifejezés imázsát? [23] A válaszadók nagy része ugyanis azt vallja, hogy a könyvtáros megnevezés nem hangzik annyira jól, és hogy ezt újabb imázsjavító akciókkal kell megváltoztatni, és/vagy hasznosabb, jobb munkával.

Az alábbiakban szeretnék röviden részletezni pár olyan gondolatot, amelyek a könyvtár imázsának javítására szolgálnak, s kihathatnak a könyvtárosok megítélésére is.

Elsődlegesen fontos, hogy *a könyvtárak jelen legyenek a településeken, ahol működnek*. Nem a pusztaság létezésükre célok, hanem arra, hogy például a városokban akár ismeretlenként is megtalálhassuk őket, tegyük fel, egy nyaralás során. (Attól függetlenül, hogy az internet segítségével ma már pillanatok alatt megkereshetjük az elérhetőségeiket.) Sőt, ha ez nem elég, odáig is elmennék, hogy érdemes lenne kicsit erőszakosabban megjelenni az emberek tudatában.

Lényeges lenne ugyanakkor, hogy a könyvtárosok megjelenjenek a nyilvánosság előtt és nyilatkozzanak, például olyan fontos ügyekkel kapcsolatban, mint a szakmában tapasztalható, akár tömeges elbocsátások, az egyes szerzői jogi ügyek, a Megaupload és a Gigapedia beszüntetése és még sorolhatnánk.

Ez azért is fontos, mert így a köztudatban élénkebb, frissebb kép élhetne a könyvtárosokról és az általuk közvetített *üzenetről*, sőt, arról is, hogy mihez tudnak, vagy mihez nem tudnak hozzászólni. Így talán szépen lassan átalakulna a kontyos, szemüveges, mogorva vénkisasszony képe, aki saját világába bezárva tengeti mindennapjait.

Példának az amerikai könyvtárak összefogását, az „At Your Library” (*@ your library*) nevű kezdeményezést említem, amely tulajdonképpen nem tett mást, mint elérte, hogy a könyvtár márkává váljon, és ahol csak lehet, jelen legyen az emberek életében – még a müzlisdobozok hátán is. Az *American Library Association* megvalósította, amit itthon is meg lehetne: a könyvtárak összefogását egy közös cél, a népszerűsítés érdekében. Mindezt úgy, hogy kilépnek az ún. komfortzónájukból és semmitől vissza nem riadva közvetítik a szakma üzenetét, vállalva akár a kommerszet is, hiszen az sokszor vitt sikeres eredményre. Ne feledjük: a kommersz még nem egyenlő a minőségromlással.

Természetesen ahhoz, hogy közvetíteni tudjuk a könyvtárak és könyvtárosok üzenetét, azt előbb meg kell határoznunk. Ezen a téren sokat tanulhatunk a versenyszféra tagjaitól. *Simon Sinek* előadása [24] rávilágít arra, hogy például az Apple-höz hasonlóan sikeres cégek kommunikációja miben más, mint a kevésbé sikereseké. Állítása szerint a világ minden egyes vállalkozása, szervezete *pontosan tudja, mit csinál, sőt, sokan azt is tudják, hogy hogyan csinálják.* Azonban nagyon-nagyon kevés szervezet tudja, hogy a profiton túl miért végzik a tevékenységüket, mi a céljuk, ha úgy tetszik: mi a küldetésük, mi a hivatásuk? Ez különbözteti meg az igazán sikeres szervezeteket a nem igazán sikeresektől: marketingszövegek nem a mit – hogyan – miért szerkezetben épülnek fel, ahogy azt a hétköznapi kommunikáció diktálná, hanem pont fordítva: *miért – hogyan – mit.*

Ha az Apple csak egy átlagos cég lenne, Sinek szerint ezt mondaná: „Remek számítógépeket készítünk. Gyönyörű a tervezésük, egyszerű a használatuk és felhasználóbarátok. Veszél egyet?” Az Apple viszont nem csak egy átlagos cég, így ezt hirdeti: „Mindennel, amit teszünk, a status quo megváltoztatásáért dolgozunk. Hiszünk a másképp gondolkodásban. Úgy szegülünk a status quo ellen, hogy gyönyörűen megtervezett, egyszerűen használható és felhasználóbarát termékeket készítünk. Az már mellékes, hogy remek számítógépeket gyártunk. Veszél egyet?” Sinek tehát azt mondja, az embereknek nem a kézhez kapott termék (vagy szolgáltatás) a fontos, hanem a mögötte álló motiváció.

Ez ugyanakkor meghatározza a szervezetek alkalmazottainak hozzáállását is: ha csak azért vesszünk fel valakit, hogy elvégezze a munkát, akkor csak a pénz fogja őket érdekelni. Ha viszont azért vesszünk fel valakit, mert hisz abban, amiben mi hiszünk, akkor tűzön-vízen át kiáll mellettünk.

Véleményem szerint fontos lenne, ha a könyvtárak is átvinnék ezt a kommunikációs módot – ha azzal vonzanák be az embereket, hogy elmondják nekik, *miért* jó, ha bemennek a könyvtárba, és nem annak felsorolásával igyekeznének sikereket elérni, hogy ott milyen dokumentumokat találhatnak, vagy milyen szolgáltatásokat vehetnek igénybe. Miért jobb bemenni egy könyvtárba, mint a szükséges információkat és dokumentumokat összeszedni az internetről? Miért éri meg jobban? Miért jobb abban az adott könyvtárban dolgozni, mint bárhol máshol, ahol esetleg még többet is lehetne keresni?

Merjünk tanulni a versenyszférától!

Aztán persze vannak olyan dolgok, amelyeket a *könyvtárosoknak kell megtenniük* azért, hogy változzon a róluk alkotott kép, túl a már korábban ismertetett imázsalakító lehetőségeken.

Először is: kezdjük el *tudatosan* leépíteni a meglévő sztereotípiákat, tegyünk *mi* azért, hogy változzon a *rólunk* kialakított kép – mondjuk meg *mi*, hogy kik is vagyunk valójában! Akár azzal, hogy ösztönözzük a munkaruha bevezetését, vagy akár csak azzal, hogy megpróbálunk másképp, kevésbé sztereotipikusan öltözködni és viselkedni. Természetesen ez nagyban egyénfüggő, de fel kell ismernünk, hogy *tenni kell valamit*, ha fontos számunkra a társadalom megbecsülése.

Másodszor pedig merjük felvállalni a véleményünket, ha valamiféle problémát tapasztalunk, vagy olyan téma merül fel, amellyel kapcsolatban lenne mit mondanunk. (Ebben a fenntartó is legyen partner!) Ne féljünk attól, hogy másoknak esetleg nem tetszenek a gondolataink – kommunikáljunk szakmán kívül, és ugyanannyira azon belül is, másképp nem érhetünk el változást.

Irodalom

Az elektronikus dokumentumok letöltésének ideje minden esetben: 2013.05.13.

- [1] ARONSON, Elliot: A társas lény. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999. 213. p. ISBN 963-224-486-9
- [2] GOLEMAN, Daniel: Érzelmi intelligencia. Budapest, Háttér Kiadó, 2008. 237. p. ISBN 978-963-9365-75-9
- [3] STEVENS, Norman D.: Cover Story – The Last Librarian. = American Libraries, 42. köt. 9. sz. 2001. p. 63.
- [4] GOODSON, Paul: Male Librarians – Gender Issues and Stereotypes. = Library Student Journal, 2008. október. [Elektronikus dokumentum]
<http://www.librarystudentjournal.org/index.php/lsj/article/view/100/187>
- [5] BAJOMI-LÁZÁR Péter: Manipulál-e a média? = Médiakutató, 2006. nyár. p. 2.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/
- [6] MORGAN, Michael – SHANAHAN, James: The State of Cultivation. = Journal of Broadcasting & Electronic Media, 54. köt. 2. sz. 2010. p. 339.
- [7] PERESIE, Michelle – ALEXANDER, Linda B.: Librarian Stereotypes in Young Adult Literature. =

- Young Adult Library Services, 2005. ősz. p. 24–31.
- [8] NAGY Erzsébet Viktória: A könyvtáros megjelenése a magyar és a világirodalmi alkotásokban. = Korszerű könyvtár, 2010. augusztus. p. 5.
- [9] ROWLING, J. K.: Harry Potter és a Titkok Kamrája. Budapest, Animus, 2001. p. 157. ISBN 963-9307-28-9
- [10] ROWLING, J. K.: A kviddics évszázadai. Budapest, Animus, 2001. p. 8. ISBN 963-9307-23-8
- [11] DANIELLE, Jessica: Librariotypes presents – „How people view my profession” memes! = Librarians + Stereotypes: A blog about the two, 2012. február 16. [Elektronikus dokumentum]
<http://librariotypes.wordpress.com/2012/02/16/librariotypes-presents-how-people-view-my-profession-memes/>
- [12] MIKULÁS Gábor: Az információs és könyvtári szolgáltatás PR-je. In: Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 4. kötet. Határterületek. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. p. 405. ISBN 963-389-964-3
- [13] BARÁT Tamás: A PR múltja, jelene, jövője. Az előadás elhangzott a PRevolúció konferencián. Pécs, 2002. 6 p. [Elektronikus dokumentum]
http://www.ceo.hu/pr/BaratTamas_PR_multja_jelene_jovoje.pdf
- [14] BARÁT Tamás: A bizalom tolmácsai. Budapest, Medipen, 2001. 312 p. ISBN 963-008-332-9
- [15] The Men of the Stacks – The Calendar. [Elektronikus dokumentum]
<http://menofthestacks.net/the-calendar>
- [16] uo.
- [17] This is What a Librarian Looks Like. [Elektronikus dokumentum]
<http://lookslikelibraryscience.com/>
- [18] Lost in the Stacks. [Elektronikus dokumentum]
<http://www.wrek.org/lostinthestacks/>
- [19] TÓSZEGI Zsuzsanna: Az informatikus könyvtáros hallgatók által elsajátítandó tudásanyag és szakmai kompetenciák a bolognai képzési rendszerben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 55. köt. 10. sz. 2008. p. 472.
- [20] Debreceni Egyetem IK Informatikus könyvtáros alapszak (BA) tantervi hálójája. [Elektronikus dokumentum]
http://www.inf.unideb.hu/konyvtarinfo/kepzesek/IKA_halo_2012.xls
- [21] Informatikus könyvtáros – könyvtári informatikus. = KATALIST, 2009. augusztus 24. [Elektronikus dokumentum]
<https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2009-August/018983.html>
- [22] KÜHRNER Éva: Az orvosi könyvtárak helyzete napjainkban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. köt. 2. sz. 2010. p. 15.
- [23] Kell-e javítani a könyvtár kifejezés imázsát? – inkább dolgozzunk jobban! = KIT Hírlevél, 2013. február 23. [Elektronikus dokumentum]
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=kell-e-javitani-a-konyvtar-kifejezes-imazsat>
- [24] SINEK, Simon: How Great Leaders Inspire Action. = TED, 2010. május. [Elektronikus dokumentum]
http://www.ted.com/talks/simon_sinek_how_great_leaders_inspire_action.html

Beérkezett: 2013. VI. 9-én.

